

Володимир Бондаренко

ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ ПРЕДСТАВНИКІВ ВІЛЬНОКОЗАЦЬКОГО РУХУ НА ЕМІГРАЦІЇ (1945- 1985 РР.)

У статті аналізуються ідейно-політичні погляди українського вільнокозацького руху у 1945-1985 рр. Визначені основні елементи ідеології Вільного козацтва в післявоєнний період. Вивчені особливості ідейно-політичних поглядів членів вільнокозацьких організацій та їх відмінності від поглядів у міжвоєнний період.

Ключові слова: *український вільнокозацький рух, післявоєнний період, ідейно-політичні погляди, парамілітарні об'єднання, іррегулярні збройні формування.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний світ продовжує залишатися ареною різноманітних суперечок та конфліктів. Багато з них викликано національними, релігійними та ідеологічними розбіжностями. Значну роль у цих конфліктах відіграють різноманітні парамілітарні організації та формування. Вони не тільки беруть участь у національно-визвольній боротьбі, але і у створенні збройних сил нових незалежних держав. Не менше важливу роль парамілітарні громадські об'єднання та іррегулярні збройні формування відігравали і в ХХ ст. Вільне козацтво, яке зародилося у 1917 р., було найстарішою парамілітарною організацією, а його збройні формування відіграли важливу роль у державотворчих процесах як у роки національно-визвольних змагань, так і пізніше на еміграції. Тому ідейно-політичні погляди його учасників впливали на діяльність вільнокозацького руху. Відродження наприкінці 80-х рр. козацького руху в Україні та активна його діяльність у державотворчих процесах сучасної України і діаспори викликають необхідність використати досвід українського Вільного козацтва для розбудови сучасних козацьких організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність Вільного козацтва після Другої світової війни залишається фактично недослідженою. На відміну від інших періодів його діяльності представники зарубіжної української історіографії не залишили розвідок, присвячених проблемі. Виключенням є робота В. Маруняка, де незначний за обсягом сюжет присвячується діяльності вільнокозацького руху у таборах переміщених осіб Німеччини і Австрії у 1945-1952 рр. [1]. Діячі Вільного козацтва у своїх статтях, які носили більш публіцистичний характер, також зверталися до окремих епізодів діяльності вільнокозацьких організацій у післявоєнний період [2-4]. Сучасна українська історіографія не приділила достатньо уваги цій проблемі. В. Лободаєв у своїй монографії лише побіжно розглянув діяльність Вільного козацтва після Другої світової війни [5]. Отже, діяльність вільнокозацького руху на еміграції у післявоєнний час потребує подальшого дослідження науковцями.

Формулювання мети роботи (постановка завдань). Метою статті є дослідити ідейно-політичні погляди вільнокозацького руху у 1945-1985 рр. Завданнями роботи є проаналізувати основні складові ідеології Вільного козацтва у післявоєнну добу. Визначити відмінності та спільні риси ідейно-політичних поглядів членів вільнокозацьких організацій у міжвоєнну добу та після Другої світової війни. Розглянути можливість використання напрацювань у сфері ідеології для подальшої діяльності сучасних козацьких організацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Козацький ідеал і після Другої світової війни використовувався в ідеології українських політичних угруповань. Козацька державність продовжувала бути легітимациєю державних утворень 1917-1920 рр., а через них і державних устремлінь української еміграції. Перерва у діяльності українського вільнокозацького руху у другій половині 50-х рр. не стала перешкодою для опрацювання козацької ідеї як частини ідеології різноманітних політичних груп. Найбільшу увагу до цього природно приділяли представники гетьманського руху. Це знайшло відображення як в їх програмних документах, так і в різноманітних заходах.

Один із діячів військового руху в Одесі 1917-1919 рр. В. Гришко зробив доповідь 29 квітня 1956 р. про місце козацтва в майбутній українській державі. Автор доповіді мав значний досвід участі у вільнокозацькому русі в революційні роки і був учнем І. Луценка, одного з керівників українського Вільного козацтва (УВК) у 1917-1919 рр. [6]. Відновлення діяльності УВК на початку 60-х рр. ХХ ст. поставило питання про ідеологію українського вільнокозацького руху. У перших номерах щоквартального "Українське козацтво" почали публікуватися статті, де викладалися ідейно-політичні погляди руху. Подібно міжвоєнному періоду підкреслювалася ідея традиціоналізму та сімейних цінностей. Релігія визначалася як необхідна основа УВК. Проповідувалася ідея, що козацтво може об'єднати українську військову еміграцію. Антикомунізм продовжував бути засадою діяльності УВК. Відкидалася думка деяких емігрантів, що вони не можуть вирішити долю України. Навпаки, еміграція, на думку авторів журналу, повинна зробити значний внесок у національно-визвольну боротьбу [7]. Популярним ідейним гаслом та елементом ідеології українського вільнокозацького руху залишалися єдність і солідарність української діаспори. Кошовий П. Коршун-Федоренко у своїй статті наводив приклади давніх греків, які фактично зникли внаслідок міжособної боротьби. На противагу їм він наводив єврейську діаспору, яка відродила власну державу. Аналізуючи становище української діаспори, отаман наводив приклади дискусій про значення М. Хвильового та культурний обмін з УРСР. П. Коршун-Федоренко вважав, що внутрішня боротьба викликана у тому числі і діяльністю радянських спецслужб. Він закликав до єдності української еміграції і як приклад наводив УВК [8]. Дійсно, на наш погляд, Вільне козацтво (ВК) у певній мірі змогло поєднати представників різних хвиль еміграції та різних територій України. Про це свідчили навіть назви станиць та біографії її членів, а також те, що в УВК були і вояки УНР, УПА, 1-ї Дивізії УНА. Ідейно-політичні погляди знайшли відображення у розділі 2 Статуту УВК у статтях 4 і 5. Організація ВК характеризувалася як станова, парамілітарна, громадська,

неполітична і непартийна. Проголошувалася лояльність до всіх політичних угруповань самостійницького характеру, причому незалежно від їх бачення майбутнього державного ладу, крім, розуміється, комуністичного. Метою організації визначалися : підготовка кадрів на основі станових козацьких традицій; боротьба за українську самостійну соборну державу; уникнення боротьби за владу в еміграції і на Україні. УВК проголошувалося надбанням всієї України, а не будь-якої політичної партії чи організації. Створення організуючого стану та догримання козацьких звичаїв і традицій також проголошувалося метою організації. Представники українського вільнокозацького руху наголошували на парамілітарності та безперервності існування організації. Акцентувалася увага і на тому, що на відміну від інших комбатантських організацій до осередків приймалася молодь, а тому УВК буде існувати, доки існує українська нація. Відкидаючи диктатуру політичних поглядів, ідеологи українського вільнокозацького руху визнавали наявність монархічної, націоналістичної, демократично-республіканської ідеології. Ці ідеології, вважали вони, будуть існувати і в майбутній Україні, а тому необхідно об'єднуватися незалежно від політичних поглядів. Пропагувалася релігійна толерантність, але основою ідеології повинен був стати християнський світогляд. Він повинен був протистояти марксистській ідеології. Історичні авторитети повинні були стати прикладом для діяльності членів УВК [9]. А. Кущинський намагався роз'яснити деякі ідейні принципи ВК. Він звертав увагу на ідеї самооборони і самоорганізації українців для захисту свого життя і власності від іноземних загарбників. Наголошував він на оригінальності козацької ідеї, яка не була притаманна іншим країнам і вважав її вічною для української нації. Далі керівник вільнокозацького руху зазначав, що УВК зберегло демократичні традиції козацтва, бо всі посадові особи обираються вільним голосуванням. Сутність парамілітарності УВК А. Кущинський бачив в можливості отамана скасувати будь-які рішення інших посадових осіб та обов'язковому затвердженні рішень козацьких рад. Військовий отаман міг також звільняти обраних осіб. Всі його рішення

оформлювалися у вигляді обов'язкових наказів. Наявність козацьких рангів та їх підвищення А. Кущинський вважав проявом парамілітарного характеру УВК. Найголовнішим, на його думку, було те, що УВК завжди було резервом української армії, а у випадку необхідності створювало військові підрозділи. Серед нових явищ на еміграції характерних для українського вільнокозацького руху А. Кущинський вбачав правове оформлення організацій, причому у різних країнах виходячи з місцевого законодавства. Новим було і те, що назва УВК поступово повинна була змінюватися на “Українське козацтво” [10]. Обмірковували члени УВК і місце козацтва у майбутній українській державі. Середнє і молодше покоління розуміли застарілість поглядів тих, хто воював у 1917-1923 рр. За необхідне вони вважали притягти ветеранів канадійської і американської армій українського походження, які воювали у корейській і в'єтнамській війнах. Розуміючи нові військові досягнення, такі члени УВК все ж таки зверталися до досвіду Російської імперії по використанню козацтва, чомусь не використовуючи досвід Другої світової війни. Багато в чому їх передбачення були фантастичні. Знову-таки пропагувалася ідея станового козацтва з поєднанням в особі козака-воїна і хлібороба. Передбачалося розселити козаків біля кордонів України, а всю прикордонну смугу перетворити на поселення зразка кубанських станиць, де не буде великих міст і промисловості. Правда, козацька молодь повинна була навчатися сучасної військової науки в козацьких кадетських училищах. Більш реально були визначені функції козацьких частин: прикордонна служба, боротьба з диверсійно-розвідувальними групами у мирний час. Під час війни охорона тилу діючої армії, протиповітряна оборона, боротьба з морськими і повітряними десантами. Розумною була і думка про те, що необхідно проводити військово-патріотичну роботу серед молоді української діаспори. Пропонувалося молодим українцям вступати до військових навчальних закладів США і Канади з метою набуття знань та досвіду, який стане в нагоді після здобуття незалежності України [11].

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, ідеологія вільнокозацького руху у 60-80-х рр. ХХ ст. зберегла деякі постулати з попередніх часів : парамілітарність, елітарність, становість, християнський світогляд. Від деяких принципів УВК відмовилось, серед них – окремішність козацької нації, ідея “Казакии”, орієнтація на тоталітаризм і правий радикалізм. Все це свідчило про пристосування ідеології до умов, які склалися після Другої світової війни і більш відповідали демократичним принципам країн перебування української еміграції.

Список використаних джерел

1. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по Другій світовій війні. Т. 1. Роки 1945-1951 / Володимир Маруняк. – Мюнхен : Академічне видавництво д-ра Петра Белея, 1985. – 429 с.
2. Кущинський А. Традиційна національна державницька сила (з нагоди 60 років існування УВК) / А. Кущинський // Українське козацтво. – 1977. – № 4. – С. 5 – 9.
3. Тамарський Ю. Українське Вільне Козацтво / Ю. Тамарський // Вісті Комбатанта. – 1962. – № 1. – С. 28 – 31.
4. Цапко І. Роля Вільного Козацтва у визвольній боротьбі (З нагоди 50-річного Ювілею Українських Збройних Сил) / І. Цапко // Вісті Комбатанта. – 1967. – № 5-6. – С. 19 – 25.
5. Лободаєв В. М. Революційна стихія. Вільнокозацький рух в Україні 1917-1918 рр. : Наукове видання / В. М. Лободаєв. – Київ : Темпора, 2010. – 672 с.
6. Проблема козацтва в майбутній Українській Державі // Батьківщина. – 1956. – 19 травня.
7. Дніпрянський С. Козаччина, як один з періодів нашого славного минулого, її впливи на майбутнє / С. Дніпрянський // Українське козацтво. – 1969. – № 3-4. – С. 14 – 16.
8. Федоренко П. Українська діаспора / Петро Федоренко // Там само. – 1970. – № 6. – С. 6 – 7.
9. Наші ідейні засади і мета // Там само. – 1971. – № 3. – С. 9 – 12.
10. Кущинський А. Ідеологічні та організаційні особливості УВК / Антін Кущинський // Там само. – 1974. – № 1. – С. 7 – 10.
11. Сластіон Ю. Майбутнє Українського козацтва / Ю. Сластіон // Там само. – № 2. – С. 8 – 12.

Bondarenko V.

IDEOLOGICAL AND POLITICAL VIEWS OF THE
INDEPENDENT FREE COSSACKS MOVEMENT IN EXILE
(1945-1985 YEARS)

The article analyzes the ideological and political views Ukrainian Free Cossacks movement in 1945-1985, respectively. The basic elements of ideology Free Cossacks in the postwar period. The features of the ideological and political views of the members and their Free Cossacks organizations contrast to the views of the interwar period.

Key words: *Ukrainian Free Cossacks movement, the post-war period, the ideological and political views, paramilitary associations, irregular armed units.*